

UADERN

#AbortoLegalYa. Activismes digitals per l'avortament legal a l'Argentina, 2018-2020

Luisina Ferrante

UNIVERSITAT DE BARCELONA

luisina.ferrante@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9597-0015

Victoria Alvarez

UNIVERSIDAD DE BUENOS AIRES

victoria.alvarez.tornay@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8374-1215

Rebut: 30/03/2021

Acceptat: 13/05/2021

RESUM

Per primera vegada en la història argentina, l'any 2018, es va tractar al Congrés de la Nació un projecte de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs. El tractament va marcar un punt d'inflexió en l'agenda política del feminisme a escala nacional i regional. La majoria dels moviments socials van bolcar la seua agenda política i territorial a habitar els carrers, formar les joventuts, generar instàncies de debats públics i satisfer les plataformes polítiques dels partits amb un posicionament clar en relació amb la despenalització de l'avortament. Si bé la Cambra de Senadors va acabar rebutjant el projecte en 2018, l'any 2020, Alberto Fernández va decidir enviar a tractament parlamentari un nou projecte de llei. Aquest va aconseguir l'aprovació el 30 de desembre. En aquest article, després d'una breu historització del procés de lluita per la despenalització de l'avortament que identifica el feminisme a l'Argentina, farem una anàlisi dels registres i les cobertures col·laboratives dutes a terme pels mitjans de comunicació i les organitzacions de la societat civil a l'Argentina durant el període 2018-2020, parant especial atenció a quins territoris digitals, socials i polítics es van habitar, quines van ser les pràctiques feministes que van permetre visibilitzar la demanda històrica per un #AbortoLegalYa des de diferents perspectives i trajectòries de lluita i quines estratègies es van utilitzar discursivament i mediàticament per a instal·lar el tema en agenda i transversalitzar la demanda en diferents sectors de la societat. Finalment, farem focus en les experiències d'activisme digital que es van utilitzar per a cobrir el debat, posant l'accent principalment en l'actualització en temps real durant el període 2018-2020 en la Viquipèdia en espanyol.

Paraules clau: feminisme; activisme digital; Viquipèdia; legalització de l'avortament; moviments socials.

ABSTRACT. #AbortoLegalYa [*#Legal Abortion Now*]. *Digital activism for legal abortion in Argentina, 2018-2020*

For the first time in Argentine history, a Bill on the Voluntary Interruption of Pregnancy was introduced in the National Congress (parliament) in 2018. The debate marked a turning point in the political agenda of Feminism at national and regional levels. Hitherto, most Feminist movements had focused their political action on street protests/camp-outs/occupations, training youth, sparking public debates and packing the political platforms of parties to advocate the legalisation of abortion. Although the Senate finally rejected the Bill in 2018, in 2020 Alberto Fernández introduced a new Bill on the 17th of November 2020, which was passed by the Senate on the 30th of December. This paper first briefly summarises Argentina's Feminist movement's struggle to legalise abortion. To this end, we analyse the records and collaborative coverage by the media and civil society organisations in Argentina between 2018 and 2020. We focus on: how digital, social and political territories were 'occupied'; what Feminist practices were

used to make the long-standing #*AbortoLegalYa* [#LegalAbortionNow] movement visible from different perspectives and tracks; what discourse and media strategies were used to put the issue in the limelight and to span the demands made by broad sectors of society. Finally, we focus on the digital activism carried out to cover the debate in social networks and various digital platforms, with special stress on real-time updates in the Spanish language Wikipedia entry between 2018 and 2020.

Keywords: feminism; digital activism; Wikipedia; legal abortion; social movements.

SUMARI

- Introducció
- Feminismes a l'Argentina i dret a l'avortament
- Activisme digital pel #AbortoLegalYa
- Viquipèdia i el debat sobre la legalització de l'avortament
- Consideracions finals
- Referències bibliogràfiques
- Nota biogràfica

Autora per a correspondència / Corresponding author: Victoria Alvarez. CONICET-Universidad Nacional de General Sarmiento, Instituto del Desarrollo Humano. Universidad de Buenos Aires, Departamento de Historia, Buenos Aires, Argentina.

Citació suggerida / Suggested citation: Alvarez, V., i Ferrante, L. (2023). #AbortoLegalYa. Activismes digitals per l'avortament legal a l'Argentina, 2018-2020. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 137(2), 12-28. DOI: <http://doi.org/10.28939/iam.debats-137-2.1>

INTRODUCCIÓ

L'any 2018 es va tractar per primera vegada al Congrés de la Nació Argentina el Projecte de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs. Aquest projecte va ser aprovat a la Cambra de Diputats i va ser rebutjat per una xicoteta diferència a la Cambra de Senadors. Amb importants intervencions en xarxes socials amb el *hashtag* #AbortoLegalYa, la participació de feministes en programes televisius (Laudano, 2018), manifestacions en tot el país a favor de la llei i una mobilització multitudinària el 8 de març durant la II Parada Internacional de Dones, entre abril i agost es van dur a terme les sessions informatives i les discussions a les dues cambres legislatives.

El tractament al Congrés de la Nació l'any 2018 va marcar un punt d'inflexió en l'agenda política del feminisme a escala nacional i regional. Durant aquests mesos, el feminisme, en articulació transversal amb diferents sec-

tors socials que es van sentir interpel·lats pel reclam de l'aprovació de la llei, va donar lloc al que va ser conegut com a Marea Verda. Dècades de militància feminista per aquest dret (Bellucci, 2014) «van confluïr en una cartografia intergeneracional (Elizalde i Matteo, 2018; Sutton, 2020), que va activar memòries discursives i va concertar accions des d'una singular polifonia de veus» (Laudano, Kratje, Aracri, i Balbuena, 2020: 5). La majoria dels moviments socials van bolcar la seua agenda política i territorial a habitar els carrers, generar instàncies de debats públics i satisfer les plataformes polítiques dels partits amb un posicionament clar en relació amb la despenalització de l'avortament.

Dos anys més tard, l'any 2020, en el context de pandèmia per coronavirus, el president de l'Argentina, Alberto Fernández, va enviar a tractament parlamentari un projecte de llei d'interrupció voluntària de l'embaràs, tal

com havia promès en el seu primer discurs d'obertura parlamentària. Aquest projecte va ser debatut el desembre del 2020, i va aconseguir l'aprovació el 30 de desembre, en el marc d'un dels anys més difícils a escala política, econòmica i social arreu del món.

En aquest treball ens proposem fer una historització del procés de lluita pel dret a l'avortament que identifica el moviment feminista a l'Argentina i abordar l'impacte social i polític que va tenir el debat l'any 2018 dins del moviment feminista a escala intergeneracional. Així mateix, reflexionarem sobre el rol que van jugar els moviments socials per a sostenir la demanda fins a l'aprovació en 2020.

Entenem els activismes digitals a l'ús i les múltiples apropiacions de les tecnologies digitals de la comunicació no com a eines tecnorevolucionàries per se, sinó com a mitjans que, segons els actors socials involucrats i els contextos socials i polítics en els quals es pensen, permeten i defineixen noves formes d'acció col·lectiva i resistències en el marc de les lluites socials contemporànies. Així mateix, partim de la idea que l'espai públic es redefeix en una interacció contínua entre els carrers, les places i les plataformes digitals (Treré, 2016). Farem, llavors, una anàlisi dels registres i les cobertures col·laboratives que s'han tirat avant pels mitjans de comunicació i les organitzacions de la societat civil a l'Argentina durant el 2018-2020, amb focus en les experiències d'activisme digital que es van utilitzar per a cobrir el debat en xarxes socials i plataformes digitals, analitzant especialment l'experiència de l'article "Aborto en Argentina" en la Viquipèdia en espanyol, la seua actualització en temps real i els pics de visites i l'edició del contingut que va rebre durant el període 2018-2020, alhora que el projecte de llei i la seua aprovació es debatien als carrers, les aules i les assemblees de dones (Rubin i Zanotti, 2019).

FEMINISMES A L'ARGENTINA I DRET A L'AVORTAMENT

La història del feminisme a l'Argentina es remunta al segle XIX. En aquest país, el procés d'organització nacional va ser acompanyat d'una codificació per al comerç i la família que va deixar al descobert l'existència d'un dret

per als homes i d'un altre dret per a les dones. Particularment, el Codi Civil de 1869 va establir la inferioritat jurídica de les dones vinculada amb la noció de *potestat marital*, que suposava que el marit tenia un conjunt de poders sobre la persona i els béns de la dona, així com el dret d'exercir amb exclusivitat la pàtria potestat sobre els/les fills/es i establir el domicili legal de la família.

Aquestes construccions de gènere hegemòniques que limitaven les dones a l'espai domèstic, però, no s'ajustaven a la situació d'aquelles de menys recursos, que sempre van haver de treballar fora de la seua llar. Com a treballadores assalariades, moltes van participar de les accions de protesta col·lectiva i es van enrolar en les files de l'anarquisme o del socialisme en les últimes dècades del segle XIX i principis del XX; unes altres es van organitzar en els primers agrupaments feministes (Barrancos, 2010). El sufragi femení —un principi reivindicat per diverses organitzacions feministes, anarquistes, socialistes, liberals i, en la dècada de 1940, peronistes— va ser objecte de discussió al parlament des de la dècada de 1920 i, finalment, va ser aprovat en 1947.

En la segona postguerra, l'ampliació de la matrícula en el nivell mitjà d'educació, a escala mundial i a l'Argentina també, va incloure les dones. En la dècada de 1960, moltes d'elles van ingressar a la universitat i es va ampliar també la inclusió de dones dels sectors mitjans en el mercat laboral, així com en la participació sindical i política. El «paradigma domèstic» de mitjan segle XX, «basat en la pauta nuclear, la reducció del nombre de fills, la intensitat afectiva, la divisió entre la dona mestressa de casa i l'home proveïdor» (Cosse, 2010), començava a ser qüestionat.

El feminisme que va tenir lloc en les dècades de 1960 i 1970 (conegut com a feminisme de la segona onada) es va proposar polititzar la vida quotidiana, assenyalant com a injustícies greus els abusos de poder que es cometien en l'àmbit considerat *privat* o *íntim*. El dret a una sexualitat lliure, separada de la reproducció, va aparèixer promptament com una demanda que es feia per a la llibertat de les dones. «El meu cos és meu», es proclamava mentre als carrers s'exigia el dret a l'avortament.

En 1974, es va conformar a l'Argentina una coordinadora per a organitzar un congrés que es desenvoluparia en 1975, que s'anunciava com l'Any Internacional de la Dona. En aquell marc, les feministes argentines es van reunir també per a acostar les seues demandes. Atesa la seua escassa repercussió, van crear el Front de Lluita per la Dona, que en el seu programa expressava, entre altres coses, que es derogués el decret llei que prohibia la difusió i l'ús d'anticonceptius, la divulgació d'anticonceptius per als dos sexes i l'avortament legal i gratuït.

En aquests anys de radicalització política, si bé les agrupacions feministes tenien un nombre inferior de militants que les agrupacions polítiques o politicomilitars, el colp d'estat iniciat en 1976 les va trobar reunint-se clandestinament (Veiga, 2010). Algunes d'elles van iniciar el camí de la investigació a les universitats primer i —després de la intervenció d'aquestes— en centres privats d'investigació, tant dins del país com en l'exili.

Amb el retorn de la democràcia en 1983, es va conformar una important quantitat d'organitzacions socials que, en molts casos, van estar integrades per feministes, la qual cosa va contribuir a la visibilització de problemàtiques de les dones que, amb l'impuls de diverses reformes legals, van fer que aquesta fos una dècada molt important en la història del feminisme argentí (Tarducci i Rifkin, 2010). La descompressió del clima de terror va permetre obtenir més visibilitat. Així, després del retorn de la democràcia, moltes dones es van retrobar i altres es van acostar al feminisme (Nari, 1995; 1996). En paraules de Mónica Tarducci,

El període postdictatorial a l'Argentina es presenta com un terreny fèrtil perquè les dones presentem les nostres demandes, que amplien notablement els drets democràtics que s'estaven restablint. Així, no sols es discuteixen el divorci i la pàtria potestat, sinó també el dret a una sexualitat plena i a l'avortament legal (Tarducci, 2018: 426).

Al mateix temps, en aquests anys, les feministes argentines van participar en trobades i intercanvis amb altres feministes de Llatinoamèrica i el món; les Trobades Feministes de Llatinoamèrica i el Carib eren un lloc privilegiat per a intercanviar i planificar accions

col·lectives (Pita, 2007). Tant aquestes trobades com la Trobada Internacional de Dones, organitzada per l'ONU a Nairobi l'any 1985, són considerats antecedents de la Trobada Nacional de Dones (ENM - Encuentro Nacional de Mujeres), que des de 1986 fins a l'actualitat (i cada vegada amb una concurrència més massiva) es desenvolupa en diferents ciutats del país, durant tres dies consecutius a l'any, i reuneix milers de participants (Tarducci i Rifkin, 2010; Alma i Lorenzo, 2009).

En 1987 es va crear la Comissió pel Dret a l'Avortament que va recol·lectar signatures en una taula davant del Congrés Nacional, va organitzar xarrades i debats sobre avortament i anticoncepció, va editar publicacions amb informació sobre avortament, va fer costat a les dones que volien fer-se lligadures de trompes, va participar en la redacció de tres projectes de llei i va redactar-ne un de propi, entre altres coses. Aquesta comissió va imposar la consigna «anticonceptius per a no avortar, avortament legal per a no morir».

Com ha desenvolupat Mónica Tarducci (2018), els anys noranta van ser molt mobilitzadors per als que lluitaven contra la clandestinitat de l'avortament a l'Argentina, i una gran quantitat de grups i organitzacions de grups es van sumar a la lluita pel dret a l'avortament. En la dècada següent, en el marc de l'estat de mobilització que va seguir a les jornades del 19 i 20 de desembre del 2001, van tenir lloc les assemblees de barri, en les quals moltes feministes van participar, entre elles les organitzades en la Coordinadora pel Dret a l'Avortament. En aquell marc, a finals de 2002, es va conformar l'Assemblea pel Dret a l'Avortament.

En el marc d'un taller sobre estratègies per a l'aprovació del dret a l'avortament celebrat en una ENM, en 2005, es va llançar la Campanya pel Dret a l'Avortament Legal, Segur i Gratuït, una aliança federal que articula accions per a legislar el dret a l'avortament des de la seua formació en 2005. La campanya està integrada per agrupacions feministes i de dones, organitzacions socials i personalitats vinculades a organismes de drets humans, a l'àmbit científic, treballadores i treballadors de la salut, sindicats i moviments socials i culturals, xarxes de llauradores i llauradors i d'edu-

cació, organitzacions de desocupades i desocupats i de fàbriques recuperades, grups estudiantils, periodistes i organitzacions LGTTTBIQ+, entre altres. «La seua lluita per la legalització de l'avortament s'emmarca en una concepció de la democràcia com a sistema que ha de garantir la justícia social i els drets humans, afavorir l'accés a la salut a tota la ciutadania i brindar el suport necessari als que decidisquen interrompre els seus embarossos» (Laudano et al., 2020: 7).

A partir de 2015, l'any del crit col·lectiu de «Ni una menys»,¹ algunes/alguns investigadors assenyalen l'inici d'una nova onada del feminisme, «la quarta onada», en la qual, a més d'una gran massivitat, podem veure un gest nou caracteritzat per l'ús de tecnologies i plataformes digitals, i noves formes d'activisme digital/territorial.

Durant 2018, diversos moviments feministes i de dones van recol·lectar més de 100.000 signatures que van entregar al Congrés de la Nació amb la consigna «Educació sexual per a decidir, anticonceptius per a no avortar, avortament legal per a no morir». A poc a poc, cada vegada més dones van començar a portar amb orgull un mocador de color verd que identifica la Campanya Nacional pel Dret a l'Avortament Legal, Segur i Gratuït, amb la consigna lligada a les seues motxilles, carteres, al canell o al coll. També es va començar a veure mocadors verds penjats en finestres i balcons de les principals ciutats del país. Aquesta massificació de les reivindicacions del feminisme va ser coneguda com a Marea Verda.

En aquest marc, les intervencions amb vista als debats de la llei en 2018 i 2020 van ser prolífiques. En aquest treball ens interessa centrar-nos en les experiències d'activisme digital que es van utilitzar

per a cobrir els debats en xarxes socials i plataformes digitals, analitzant especialment l'experiència de l'article "Aborto en Argentina" en la Viquipèdia en espanyol, la seua actualització en temps real i els pics de visites i edició del contingut que va rebre durant el període 2018-2020.

ACTIVISME DIGITAL PER #ABORTOLEGALYA

Amb l'objectiu d'indagar en les representacions socials, polítiques i territorials que el debat per la legalització de l'avortament va tenir a l'Argentina entre l'any 2018 i el 2020, analitzarem com es va viure aquest en la construcció i actualització de l'article en la Viquipèdia en espanyol en temps real, mentre el moviment feminista ocupava els carrers de l'Argentina. En aquest sentit, entenem la Viquipèdia com un territori digital en disputa, que va formar part de les accions col·lectives que s'emmarquen en el concepte de comunicació total, definit per Treré (2016), abordant la relació entre els mitjans digitals i els moviments socials en un context comunicatiu específic, que no es troba separat de les estratègies que les organitzacions socials i els moviments feministes van desenvolupar per a sostenir en l'agenda pública el debat per la legalització de l'avortament (Rinke i Röder, 2011). Amb el propòsit d'aportar a l'anàlisi de les lluites socials que van posar-se en acció durant el període 2018-2020 —especialment en l'últim any marcat per la pandèmia—, analitzarem, des dels activismes digitals, les dinàmiques d'hibridació i retroalimentació entre les accions i participacions en línia i les que s'esdevenen fora de línia (*offline*) en les experiències de lluites contemporànies (Candón Mena i Benítez-Eyzaguirre, 2016; De Sousa Santos, 2020). Per a això, vam fer set entrevistes en profunditat a activistes digitals, militants d'organitzacions socials i educadores populars de l'Argentina. Al seu torn, analitzem informació brindada pel lloc Viquipèdia per a analitzar la construcció, revisió i actualització de l'article de Viquipèdia en espanyol sobre el "Aborto en Argentina".

El procés que estudiarem es va donar en un marc de massificació de cobertures i veus que es van fer presents tant en els mitjans hegemònics com també en

1 «Ni una menys» és una consigna que va donar nom a un moviment sorgit a l'Argentina en 2015, que posteriorment s'expandiria a gran escala cap a diversos països. És un col·lectiu de protesta que denuncia la violència contra les dones i la seua conseqüència més greu i visible, el feminicidi. La marxa denominada «Ni una menys» es va celebrar per primera vegada el 3 de juny de 2015 en vuitanta ciutats del país.

mitjans de barris, autogestionats durant els dos anys en què es va desenvolupar el debat al Congrés de la Nació. En aquest sentit, resulta significatiu reprendre el testimoniatge d'Ana Clara Nicola, militant, activista digital i comunicadora en *Periódicas*, mitjà de comunicació feminista i digital amb seu a la província de Santa Fe, sobre el rol que la comunicació va jugar com a estratègia de visibilització durant els debats:

Els espais digitals es van habitar moltíssim més del que ens vam plantejar, amb l'abast i la potència que tenen per a estar lluitant avui. Les xarxes socials ens hi van donar accés, per a prendre el relleu de la comunicació i no esperar que altris parlen per nosaltris. Teníem eines al nostre abast i [la possibilitat de] construir una mirada, un saber, que es plasmen en totes les nostres xarxes (Nicola, 2021).

El rol dels mitjans de comunicació, l'espai que les veus del moviment feminista van començar a ocupar amb més periodicitat i les estratègies que les organitzacions de la societat civil es van donar per a habitar els territoris digitals són una de les principals expressions de l'activisme en xarxa que la lluita per la legalització de l'avortament va permetre construir. Facebook, Twitter, Instagram, WhatsApp, Signal, Telegram, YouTube o Viquipèdia van ser gran part dels espais digitals en els quals aquesta lluita va trobar també territoris per a l'organització, gestió i divulgació de l'acció col·lectiva. Van acompanyar i van ser habitats alhora per les mobilitzacions, assemblees i vigílies, donant compte en tots els seus sentits de la Marea Verda Argentina (Acosta, 2018). En aquest context en què les xarxes socials i les plataformes digitals van ser preses pel moviment feminista com a aliats claus, les manifestacions públiques van passar a tenir la seua dimensió digital, i van amplificar les veus pel dret a l'avortament instituint el debat públic també en els entorns virtuals: #NiUnaMenos, #VivasNosQueremos, #AbortoLegalYa, #QueSeaLey, #EstamosHaciendoHistoria, #8ASeraLey, #8A, #ElMundoGritaAbortoLegal, #Pañuelazo o #MartesVerdes són alguns dels tants *hashtags* que es van instal·lar a l'empara de les mobilitzacions. En paraules d'Anitza Toytoyndjian, sociòloga, docent i militant feminista a la Villa 31:

El 2018 i també una part del 2020 em semblen a mi un punt d'inflexió en la visibilització i massificació de la lluita pel dret a l'avortament. Rastrejant una mica abans, les organitzacions feministes estaven creixent i em sembla que va ser el pas necessari per a disputar sentits i incorporar-hi nous/noves actors. Per exemple, que s'hi sumaren actrius i persones dels mitjans de comunicació va ser molt estratègic per l'abast que tenen. No és menor que persones com [l'actriu] Dolores Fonzi, per esmentar algú conegut, fomenta l'aplicació de l'ESI² i exigisca l'avortament en el seu Instagram personal o entrevistes; representa una aliança clau per a disputar sentits i perquè s'instal·le el tema en els mitjans (Toytoyndjian, 2021).

Si bé va ser un llarg camí, en el qual identifiquem la màxima expressió durant els dos moments de debat parlamentari (2018 i 2020), no és possible pensar aquest últim recorregut sense tenir en compte la llarga lluita del moviment feminista desenvolupada en l'apartat anterior. Aquesta va anar enfortint les seues expressions de carrer, assembleàries i d'impacte, amb les Trobades Nacionals de Dones i el que aquests espais de mobilització feminista representen a escala intergeneracional (Di Marco, 2011). En paraules de Clarisa, secretària de Gènere i Igualtat d'Oportunitats de la Central de Treballadors Argentins Autònoma Capital:

La perseverança ha de ser entesa com una estratègia política que cal esmentar perquè va fer possible l'avortament legal a l'Argentina [...], estratègia que vam aprendre en les ENM de discutir-ho tot, però generar agendes comunes i avançar en demandes concretes de conjunt, la qual cosa va generar relacions de força [...]. En aquest sentit, el moviment «Ni una menys» en 2015 ix a jugar amb força amplificant les lluites [...]. La confluència al carrer i en les xarxes es va fer part de

2 Es refereix a la Llei d'educació sexual integral (ESI) que es va aprovar en 2006. Aquesta té com a objectiu garantir l'ESI de tots els xiquets, les xiquetes i els/les adolescents en els establiments educatius públics de gestió estatal i privada del país. No obstant això, hi ha escoles que incompleixen la norma i no ensenyen els continguts que estableix la llei. Per aquest motiu, moltes agrupacions estudiantils reclamen el compliment de l'ESI

l'agenda de les xiques i això també va revitalitzar el moviment en un procés molt interessant de trobada intergeneracional entre les històriques i les joves trobant-se en els punts de radicalitat d'idees que tenen, perquè els feminismes són disruptius qüestionadors de l'ordre, i en això es troben diverses generacions (Gamberra, 2021).

L'escola de feminisme popular que aquesta campanya va aconseguir generar i instituir va establir bases sòlides a partir de les quals pensar el dret a l'avortament. Tot això van ser fites que van conformar una trama comuna en les lluites del moviment feminista a l'Argentina. En paraules d'Anaclara Frosio, referent de l'Assemblea Feminista Villera de la Villa 31-31BIS:

La conquesta del dret a l'avortament a l'Argentina s'emmarca en la llarga tradició de la Campanya [Nacional pel Dret a l'Avortament] al nostre país, els *pañuelazos*, les taules amb les companyes històriques a les cantonades recollint signatures. És una trama comuna entre sectors variats i diversos que conformen el feminisme popular a l'Argentina. En la pandèmia va tenir preponderància habitar els territoris de les xarxes. Els vam habitar creativament. Aquesta dimensió es va mesclar molt més que abans amb el fet d'accionar als carrers, que no s'abandona i es combina amb un munt d'estratègies [...]. El 2018, vam poder despenalitzar socialment l'avortament. El 2020 va ser un altre moment polític en el qual vam poder debatre des de múltiples espais. Actors clau van ser les xiques, els/les joves de l'ESI, una generació que va venir després, que té unes altres preguntes i certeses (Frosio, 2021).

En aquest mateix sentit, i creuant aquestes expressions del feminisme popular en una trama comuna d'accions col·lectives, la fotògrafa i comunicadora Carolina Robaina ens comparteix la seua experiència des de la seua tasca en el mitjà digital *Periódicas* de la ciutat de Santa Fe:

Personalment, crec que el registre fotogràfic i audiovisual de cada *pañuelazo* o acció convocada per la campanya va col·laborar a visibilitzar la

lluita. Gravar els cossos als carrers, els seus reclams, les seues veus [...]. En 2020, es van dur a terme algunes accions presencials tenint en compte protocols de cura [...]. Documentar aquells moments per a les xarxes de *Periódicas* contribueix a la nostra pròpia història de militància. El mateix ens va succeir quan vam anar al desembre a la votació al Senat. On estàvem, caminant pels carrers limítrofs al Congrés de la Nació, on no véiem per la quantitat de gent, vam gravar. I en aquella acció de nosaltres amb les nostres càmeres, vam sentir que estàvem també fent història. D'aquelles abraçades, plors i cants... Gravar aquelles abraçades va ser un dels moments més importants que vaig viure personalment com a comunicadora i feminista militant (Robaina, 2021).

Abordar els activismes digitals implica posar en diàleg diferents repertoris d'accions col·lectives que travessen diverses maneres d'expandir les demandes. Des del nostre enfocament d'anàlisi, no podem pensar els activismes digitals per fora d'experiències i decisions col·lectives que busquen maneres d'habitar els diferents territoris de lluita (Collado, 2016). En aquest context, els activismes digitals tant en plataformes com xarxes socials cobren diferents dimensions i es constitueixen com a estratègies polítiques per a amplificar les demandes. La lluita per l'avortament legal a l'Argentina, des del 2015 (primera mobilització massiva de «Ni una menys» a escala nacional), no va poder ser pensada sense un # (*hashtag*) davant (Caro Castaño, 2015). Les estratègies de lluita de les organitzacions socials, dels fronts polítics, van haver de començar a pensar com habitar aquells espais digitals que també obrien fronts de disputes, que dialogaven de manera directa amb les manifestacions de carrer i els espais assemblearis (Laudano, 2018; Acosta, 2020).

VIQUIPÈDIA I EL DEBAT SOBRE LA LEGALITZACIÓ DE L'AVORTAMENT

Viquipèdia va ser creada el 15 de gener del 2001, i és des de fa 20 anys un dels deu llocs web més visitats en Internet. Quant a contingut, és el primer lloc que

es consulta. És un projecte que va nàixer en el si del moviment de programari lliure als Estats Units i es va multiplicar en comunitats lingüístiques arreu del món (Lorente, 2020; Benkler, 2020). Es va constituir com a projecte col·laboratiu qüestionant, en primer lloc, qui té l'autoritat de construir informació. Dins de l'univers de *Wiki*,³ qualsevol persona que genere un usuari en la plataforma i compte amb referències (fonts primàries i secundàries) pot escriure un article sobre un determinat tema, acceptant que aquest procés d'escriptura constant serà per se amb altres usuaris/àries que parlen el seu mateix idioma. Ningú té el control per a dir que un tema en Viquipèdia es troba tancat o esgotat. Totes aquestes definicions impliquen debats virtuals dins de la comunitat de *viquipedistes*, que tenen els seus diferents espais de revisió, protecció i presa de decisions (Thorn-dike-Breeze, Musselman, i Carleton, 2020).

D'aquesta manera, podem definir què és Viquipèdia des d'una perspectiva contrahegemònica. En primer lloc, és una enciclopèdia digital i col·laborativa, que té com a objectiu reunir en cada article els coneixements existents sobre aquell tema en particular. Conèixer qui en fa la gestió i com s'organitza el funcionament de la plataforma, des de la perspectiva de les i els usuaris que la consulten, permet abordar altres detalls de les tecnologies digitals, d'Internet i la seua governança com a experiència en si. Ens convida, també, a transitar altres formes de participació en els entorns digitals, que projectes com Viquipèdia lluiten per sostenir, pensant aquest últim també com una arena política (Denardis, 2014).

Al mateix temps, Viquipèdia és concebuda com una enciclopèdia *lliure*: el seu accés és lliure, ja que no és necessari pagar per a accedir-hi; el contingut que s'hi allotja és lliure, ja que no compta amb patrocinadors que la financen o que determinen una línia editorial; perquè qualsevol persona pot aportar a Viquipèdia

modificant o sumant-hi informació, i perquè tot el seu contingut es troba sota llicències que en permeten la divulgació de manera oberta. Tot això és possible perquè Viquipèdia és una comunitat en línia, i és la comunitat la que regula el que succeeix (Reagle i Koerner, 2020).

En Viquipèdia solem trobar més d'una lectura sobre determinat fet històric i/o esdeveniment polític. Escriure la història en Viquipèdia en temps real pot constituir una pràctica contrahegemònica, ja que moltes vegades es publiquen les perspectives i punts de vista (verificables en fonts primàries i secundàries) que molts mitjans oficials decideixen no fer públics, o simplement ometre (Lorente, 2020).

Davant d'un context d'omissions a escala de les corporacions mundials d'informació i comunicació, com també en els àmbits de l'Estat i els governs de torn, Viquipèdia es va posicionar com a territori digital per als activismes. Va deixar de ser simplement una enciclopèdia en la qual es comproven dades fàctiques per a les tasques escolars —i universitàries— i va passar a tenir un lloc molt més potent a l'hora d'escriure les històries que en molts altres llocs no s'escriuen o simplement es troben sota diferents nivells de censura. Des de la lluita del moviment de dones i dissidències a escala global fins als activismes pels drets humans en diferents regions del món, com les protestes fortament reprimides a Llatinoamèrica, fins al bloqueig de la Viquipèdia en turc pel mateix Estat de Turquia (Hurtado, 2020; Wikimedia Foundation, 2020), són temes que avui l'activisme digital té en agenda, i identifica en Viquipèdia una plataforma digital aliada per a construir i accedir a informació generada des dels seus propis territoris.

És per això que reprenem Álvarez Azcárraga (2018) i sostenim l'anàlisi de Viquipèdia com un territori digital en el qual els activismes socials també troben espais i formes per a manifestar-se. Viquipèdia permet endinsar-se en un univers amb normes definides per la mateixa comunitat, en què la construcció de les memòries i les històries en temps real cobra una dimensió sociopolítica determinant com a mitjà digital. No obstant això, és important recuperar en aquesta anàlisi que les maneres en les quals s'escriu en Viqui-

3 El terme *wiki* significa *ràpid* en hawaïà, i s'utilitza per a definir l'acció d'una comunitat virtual en el marc d'una plataforma lliure i oberta, les entrades de la qual són editades directament pels seus usuaris en la mateixa plataforma. És la mateixa comunitat la que crea, modifica i defineix com curar i revisar el contingut de manera col·laborativa (Maggio, 2012).

pèdia i es tira avant el debat es tracen a partir d'un dels seus principals pilars: «mantenir el punt de vista neutral». Aquesta manera de narrar fets, conflictes i biografies, al seu torn, desafia les formes en què, en general, els activismes socials i polítics comuniquen els seus punts de vista o experiències militants en altres territoris digitals o xarxes socials (Rubin i Zanotti, 2019; Ferrante, Guastavino, i Latorre, 2020).

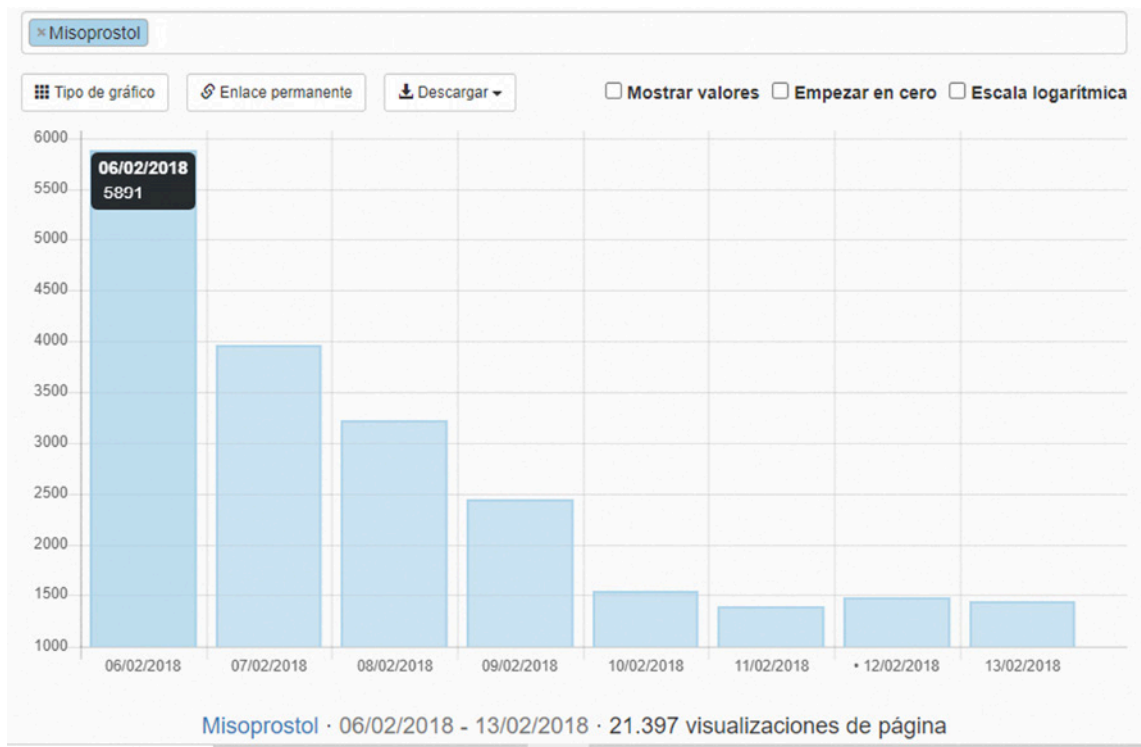
El debat social i parlamentari sobre la legalització de l'avortament, que va tenir lloc entre el període 2018-2020 a l'Argentina, es va manifestar de manera directa en la Viquipèdia en espanyol. Una de les primeres crides públiques a buscar informació en Google sobre aquesta temàtica la va fer la *influencer* Señorita Bimbo en un programa televisiu anomenat *Intrusos* el 6 de febrer de 2018. En aquest programa de mitja vesprada en el canal Amèrica, un dels canals d'emissió de la

televisió pública, Señorita Bimbo va convidar l'audiència a googlejar què vol dir *Misoprostol* (Laudano, 2018; Anfibia, 2018). Com assenyala Luli Sánchez:

El Misoprostol va deixar de ser un treballengu estrany quan Señorita Bimbo el va esmentar en *Intrusos*. Twitter i Viquipèdia van explotar amb cerques d'informació i comentaris sobre la pastilla que permet interrompre embarassos de manera íntima i segura (Sánchez, 2018).

Durant la setmana posterior a les explicacions en viu que va donar Señorita Bimbo en el programa *Intrusos*, la pàgina de la Viquipèdia en espanyol sobre Misoprostol va rebre més de 21.000 visites, amb una mitjana diària de 2.600. El pic més alt de visites el va rebre el dia 6 de febrer (dia de l'entrevista a la *influencer*) amb 5.891 visites, com podem observar en la Imatge 1.

Imatge 1 Eina per a visualitzar el nombre de visites i estadístiques generals de Viquipèdia. En aquesta consulta es pot veure la quantitat de visites que va rebre l'article "Misoprostol" en la Viquipèdia en espanyol entre el 6 i el 13 de febrer del 2018

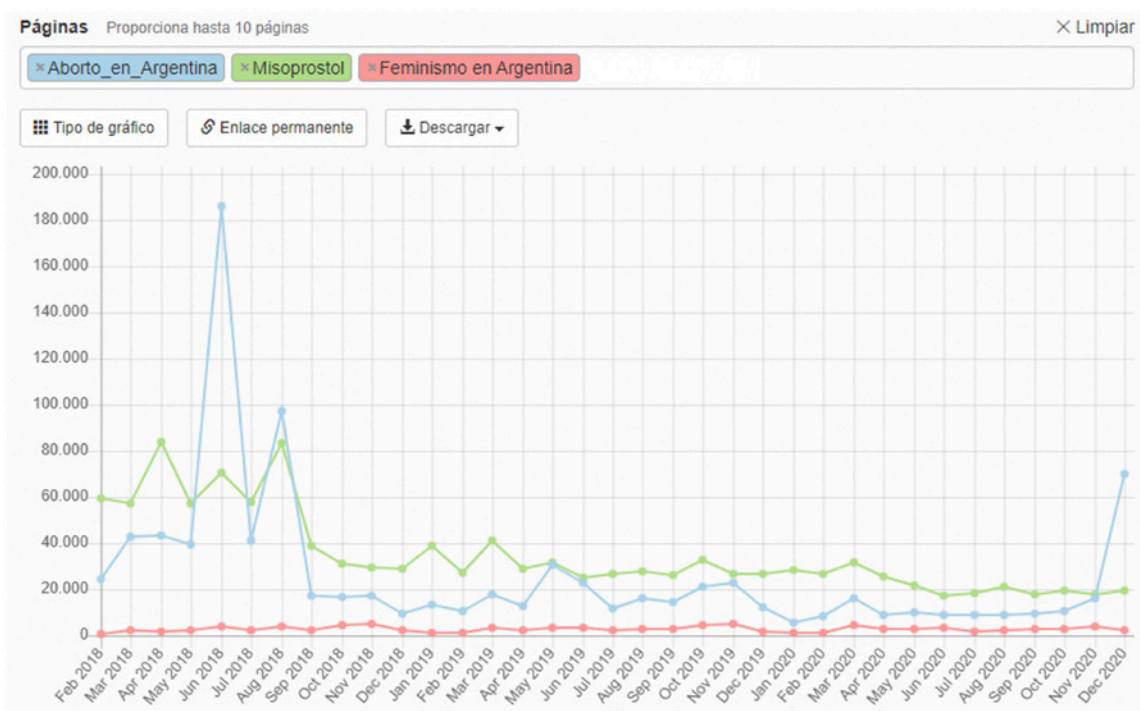

A partir d'aquest dia, els articles en la Viquipèdia en espanyol vinculats amb “Feminismo en Argentina”, “Aborto en Argentina” i “Misoprostol” van començar a créixer en quantitat de visites. Entre febrer del 2018 i desembre del 2020, els tres articles van rebre més de 2.249.753 visites; els articles de “Misoprostol” i “Aborto en Argentina” són els que més en van rebre (Imatge 2). L'article sobre Misoprostol en el període febrer 2018 - desembre 2020 va rebre 1.224.708 visites

i 31 usuaris van estar actius en la seua actualització i edició.⁴

4 Informació extreta de les estadístiques sobre les visites i edicions en els articles de Viquipèdia en espanyol d'avortament a l'Argentina i Misoprostol. Recuperat de: https://pageviews.toolforge.org/?project=es.Viquipèdia.org&platform=all-access&agent=user&redirects=0&start=2018-02&end=2020-12&pages=Aborto_en_Argentina|Misoprostol|Feminismo_en_Argentina

Imatge 2. Eina per a visualitzar el nombre de visites i estadístiques generals de Viquipèdia. En aquesta consulta es pot veure la quantitat de visites que van rebre els articles “Misoprostol”, “Aborto en Argentina” i “Feminismo en Argentina” en la Viquipèdia en espanyol entre febrer 2018 i desembre 2020

L'article sobre l'avortament a l'Argentina reflecteix els principals moments del debat al parlament i representa de manera escrita els principals punts del discurs públic que travessen l'històric debat sobre la legalització de l'avortament a l'Argenti-

na, com pot observar-se en el seu índex.⁵ Aquest article va ser creat en la Viquipèdia en espanyol el

5 Índex de l'article de Viquipèdia en espanyol sobre avortament a l'Argentina consultat el 17 d'abril del 2021: https://es.Viquipèdia.org/wiki/Aborto_en_Argentina

9 d'abril del 2009. Entre 2018 i 2020, no sols les visites a l'article van créixer, sinó que també es va veure reflectit el creixement de l'article en la quantitat d'edicions i editors/ores actius/ives que el van intervenir: va tenir 237 usuaris/àries actius/

ives en l'edició, i 71 usuaris/àries que van vigilar les edicions de l'article. En la Imatge 3, mostrem la quantitat d'edicions que va rebre l'article per any, des de la seua creació fins al 2021. L'any 2018 sens dubte és l'any que més edicions va rebre.

Imatge 3. Estadístiques històriques de l'article en la Viquipèdia en espanyol sobre avortament a l'Argentina, registre de quantitat d'edicions per any: http://vs.aka-online.de/cgi-bin/wppagehiststat.pl?lang=es.wikipedia&page=Aborto_en_Argentina

Edits per year			
Year	edits	Minor edits	(%)
2009	27	12	44.4
2010	36	18	50.0
2011	96	33	34.4
2012	70	24	34.3
2013	57	9	15.8
2014	49	12	24.5
2015	42	7	16.7
2016	18	5	27.8
2017	31	12	38.7
2018	1277	122	9.6
2019	134	35	26.1
2020	104	41	39.4
2021	148	19	12.8

Aquesta anàlisi de les estadístiques ens permet aprofundir en el valor que l'enciclopèdia lliure pren en contextos socials en què els debats polítics es tradueixen a tots els territoris possibles. Viquipèdia va ser un territori més on es va debatre com organitzar la informació, de quina manera narrar des d'un punt de vista neutral i com reflectir les diferents postures històriques sobre l'avortament a l'Argentina.

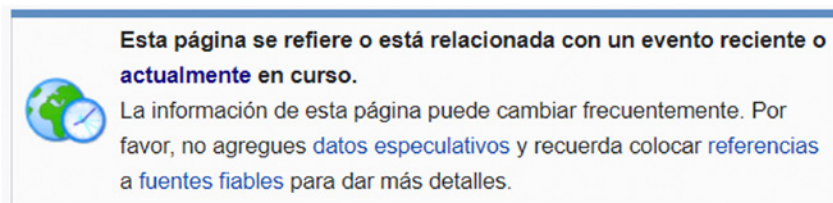
Viquipèdia busca, a través del seu manual d'estil,⁶ donar compte de la rellevància del tema a escala

social. Donant compte al seu torn de les diferents postures i conflictes d'interès que pot haver-hi en el procés de redacció (Rubin i Zanotti, 2019). És per això que, durant els debats parlamentaris entre 2018 i 2020, l'article de Viquipèdia sobre l'avortament a l'Argentina va tenir un avís sobre esdeveniment recent o actualment en curs que permet alertar els/les usuaris/àries i lectors/ores que el contingut de l'article pot canviar, ampliar-se o reorganitzar-se de manera freqüent, ja que té un alt nivell de participació en l'edició i revisió del contingut publicat (Imatge 4).

Reflectir el punt de vista neutral en un article es relaciona tant amb la manera en la qual es troba redactada la informació —evitant l'autopromoció, l'adjectivació, el *copia i apega* de fonts primàries

⁶ El manual d'estil en Viquipèdia es defineix com la manera en què s'ha d'escriure, organitzar i estructurar el contingut que s'edita en un article. Recuperat de: https://es.Viquipèdia.org/wiki/Viquipèdia:Manual_de_estilo

Imatge 4. Plantilla d'avís que es col·loca en els articles de Viquipèdia que tracten sobre temàtiques actuals o que són part de conflictes socials en curs. Recuperat de: https://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Aborto_en_Argentina&oldid=132057088

i secundàries— com també amb la quantitat, la diversitat i el tipus de fonts utilitzades com a referències externes que permeten verificar el contingut de l'article (Ferrante et al., 2020). L'article "Aborto en Argentina" avui té 224 referències de periòdics nacionals, locals i internacionals; informes de drets humans d'organitzacions de la societat civil a escala local, regional i internacional; llibres de divulgació sobre la temàtica; articles acadèmics; tesis doctorals; portals de notícies digitals; normativa i lleis nacionals; informes governamentals; documents jurídics, entre altres que en verifiquen el contingut. Les referències utilitzades busquen mostrar els diferents enfocaments, corrents i postures documentades públicament sobre el tema.⁷ Si bé l'article "Aborto en Argentina" no va ser creat en la Viquipèdia en el marc dels debats parlamentaris que es van donar entre 2018 i 2020, sí que s'observa que la seua extensió, qualitat del contingut, diversitat de la informació i fonts sumades van créixer de manera exponencial durant el procés del debat i posterior sanció de la llei. Al seu torn, per les característiques del procés d'edició en Viquipèdia, s'observa un treball col·lectiu i col·laboratiu en xarxa de totes les persones editores que van participar del procés de construcció de la informació i van registrar els diferents moments del debat al parlament. D'aquesta manera, sostenim que Viquipèdia va complir un rol clau com a ter-

ritori digital lliure i obert que reflecteix un procés col·lectiu de construcció del coneixement en temps real, travessat pels debats polítics i socials, que va impactar de manera directa en l'accés a informació, dades, fonts, imatges i documents escrits lliures disponibles en les entrades esmentades.

Finalment, en tots els articles de Viquipèdia podem trobar la pestanya de discussió a la dreta de la pestanya de l'article, habilitada per a crear-la —si és que ningú encara la va obrir— o oberta per a sumar-se al procés d'elaboració del contingut. En la discussió de l'article que estem analitzant es poden veure llistats els diferents ítems que els/les usuaris/àries van debatre, els consensos i dissensos, així com la votació per a arribar als acords. Alguns dels temes debatuts són: *"Casos emblemáticos; Sobre lo de persona gestante; Riesgo de actualismo en cambio de datos: esperar a las votaciones; ¿Ilegal no punible?; Equilibrar el artículo; Enlaces rotos; Propuestas de actualización y separación del artículo"*. En cadascun d'aquests ítems poden desplegar-se i llegir-se les postures dels/les usuaris/àries que hi van participar. Aquest és un espai de Viquipèdia en el qual, a diferència dels articles, podem trobar exposades opinions, postures públiques i votacions per a acordar maneres de redactar i reflectir el debat en el contingut que es visualitza després en els articles (Rubin i Zanotti, 2019).⁸

7 Referències citades en l'article de Viquipèdia en espanyol sobre avortament a l'Argentina, consultat el dia 17 d'abril del 2021. Recuperat de: https://es.Viquipèdia.org/w/index.php?title=Aborto_en_Argentina&oldid=132057088

8 Informació publicada en l'espai de discussió de l'article "Aborto en Argentina", consultada el 17 d'abril del 2021. Recuperat de: https://es.Viquipèdia.org/wiki/Discusi%C3%B3n:Aborto_en_Argentina

CONSIDERACIONS FINALS

La força que el reclam en favor de la legalització de l'avortament a l'Argentina ha pres en els últims anys té arrels profundes en el moviment de dones que —com vam veure— dona manteniment a les lluites del present. El paper dels territoris digitals, en aquest marc, permet a l'activisme feminista aprofitar els seus circuits per a donar noves formes a les demandes en favor de l'ampliació de drets i, fonamentalment, per a disseminar-les. Així, els territoris digitals van ser en els últims anys una eina clau en la construcció de sentits que es disputen horitzons emancipadors per a les dones.

Com assenyala Alessandro Portelli, una de les qüestions principals que fa diferents les fonts orals d'un altre tipus de fonts és la seua capacitat d'informar-nos sobre els significats que van tenir i tenen els esdeveniments passats per a les persones que els van viure: «Informen no sols els fets, sinó el que aquests van significar per als que els van viure i els relaten; no sols respecte del que les persones han fet; sinó sobre el que volien fer, el que creien fer» (Portelli, 2016: 23). En aquest sentit, a partir de les entrevistes analitzades, reflexionem sobre la manera en què les organitzacions socials, els espais de barri i les organitzacions d'activisme digital van entendre i entenen les seues

pràctiques i van decidir bolcar la seua agenda política i territorial a habitar els carrers, generar instàncies de debats públics amb un posicionament clar en relació amb la despenalització de l'avortament i, alhora, fer la disputa en xarxes socials i territoris digitals.

L'anàlisi sobre els articles vinculats amb l'avortament a l'Argentina en la Viquipèdia també reflecteix la importància social i política que el debat sobre la legalització de l'avortament va tenir al nostre país, especialment entre 2018 i 2020. Així mateix, dona compte d'altres formes en les quals poden pensar-se els activismes digitals, i com, des de plataformes lliures i obertes, es pot contribuir en moments determinants a escala social a la visibilització i democratització de la informació. Informació que va ser creada, debatuda, revisada i protegida per diferents usuaris i usuàries al mateix temps que el debat en la societat estava tenint lloc. Es pot dir que no sols va haver-hi una vigília als carrers, a les carpes de les organitzacions o en assemblees de barri de tot el país, sinó que també va haver-hi una vigília en els territoris digitals i que l'edició en temps real de l'article en Viquipèdia representa una pràctica més d'activisme digital darrere de l'accés i la creació del coneixement lliure durant jornades històriques per a la societat a l'Argentina.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Acosta, M. (2018). Ciberactivismo feminista. La lucha de las mujeres por la despenalización del aborto en Argentina. *Sphera Publica*, 2(18), 2-20.
- Acosta, M. (2020). Activismo feminista en Instagram. El caso de la Campaña Nacional por el derecho al Aborto legal, seguro y gratuito en Argentina. *Perspectivas de la comunicación*, 13(1), 29-46.
- Alma, A., i Lorenzo, P. (2009). *Mujeres que se encuentran. Una recuperación histórica de los Encuentros Nacionales de Mujeres en Argentina (1986-2005)*. Buenos Aires: Feminaria.
- Alvarez Azcárraga, L. (2018). Participación y conocimiento libre: el caso de la construcción colaborativa de Wikipedia en español y el activismo de los voluntarios de Wikimedia México. Tesis de doctorat, Universidad Autónoma de Aguascalientes (Mèxic).
- Barrancos, D. (2010). *Mujeres en la sociedad argentina. Una historia de cinco siglos*. Buenos Aires: Sudamericana.
- Benkler, Y. (2020). From Utopia to Practice and Back. En Reagle, J., i Koerner, J., *Wikipedia @ 20* (p. 43-54). Cambridge: The MIT Press.
- Candon Mena, J., i Benítez-Eyzaguirre, L. (ed.) (2016). *Activismo digital y nuevos modos de ciudadanía: Una mirada global*. Barcelona: InCom-UAB Publicacions.
- Caro Castaño, L. (2015). Construir y comunicar un “nosotras” feminista desde los medios sociales. Una reflexión acerca del “feminismo del hashtag”. *Commons*, 4(2), 124-154.
- Cosse, I. (2010). *Pareja, sexualidad y familia en los años sesenta. Una revolución discreta en Buenos Aires (1950-1975)*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Denardis, L. (2014). *The Global War for Internet Governance*. New Heaven: Yale University Press.
- De Sousa Santos, B. (2020). *La cruel pedagogía del virus*. Buenos Aires: CLACSO.
- Di Marco, G. (2011). *El pueblo feminista. Movimientos sociales y lucha de las mujeres en torno a la Ciudadanía*. Buenos Aires: Biblos.
- Elizalde, S., i Mateo, N. (2018). Las jóvenes: Entre la “marea verde” y la decisión de abortar. *Salud Colectiva*, Vol. 14(3), 433-446.
- Ferrante, L., Guastavino, F., i Latorre, M. (2020). *Leyendo Wikipedia*. Buenos Aires: Wikimedia Argentina.
- Frosio, A. (17 de març de 2021). Entrevista a Anaclara Frosio feta per Luisina Ferrante.
- Gamberra, C. (18 de març de 2021). Entrevista a Clarisa Gamberra feta per Luisina Ferrante.
- Hurtado, L. M. (17 de gener de 2020). La Wikipedia de Turquia recupera la actividad tras casi tres años bloqueada por el Gobierno. *El Mundo*. Recuperat el 30 d'abril de 2021 de <https://www.elmundo.es/cultura/2020/01/17/5e20a8a8fc6c836f428b4638.html>
- Laudano, C. (2018). Aborto y redes: el debate por #AbortoLegal. *Sociales en Debate*, 14.
- Laudano, C., Kratje, J., Aracri, A., i Balbuena, Y. (2020). “Que sea ley”. Producciones audiovisuales colaborativas en torno a la Campaña Nacional por el Derecho al Aborto Legal, Seguro y Gratuito. *Zona Franca. Revista de Estudios de Género*, (28), 22-49.
- Lorente, P. (2020). *El conocimiento hereje*. Buenos Aires: Paidós.
- Maggio, M. (2012). *Enriquecer la enseñanza: los ambientes con alta disposición tecnológica como oportunidad*. Madrid: Grupo Planeta.
- Nari, M. (1995) Feminismo y diferencia sexual. Análisis de la Encuesta Feminista Argentina de 1919. *Boletín del Instituto de Historia Argentina y Americana “Dr. E. Ravignani”*, (12), 61-86.
- Nari, M. (1996). “Abrir los ojos, abrir la cabeza”: el feminismo en la Argentina de los años ‘70. *Revista Feminaria*, 9(17/18).
- Nicola, A. C. (15 de març de 2021). Entrevista a Titi Nicola feta per Luisina Ferrante.
- Pita, V. (2007). Voces en conflicto, espacios en disputa. Experiencias feministas en la Argentina de los ‘90. *Feminaria*, (30/31).
- Portelli, A. (2016). *Historias orales. Narración, imaginación y diálogo*. Rosario: Prohistoria; La Plata: UNLP.
- Reagle, J., i Koerner, J. (2020). *Wikipedia @ 20*. Cambridge: The MIT Press.
- Rinke, E. M., i Röder, M. (2011). Media ecologies, communication culture, and temporal-spatial unfolding: Three components in a communication model of the Egyptian regime change. *International Journal of Communication*, 5, 1.273-1.285.
- Robaina, C. (20 de març de 2021). Entrevista a Carolina Robaina feta per Luisina Ferrante.

- Rubin, P., i Zanotti, A. (2019). Escribir la historia: Activismo en Wikipedia y el debate por la despenalización del aborto en Argentina. Commons. *Revista de Comunicación y Ciudadanía Digital*, 8(2), 122-158.
- Sánchez, L. (8 de febrer de 2018). Vamos todas a abortar. *Anfibia*. Recuperat el 30 d'abril de 2021 de <http://revistaanfibia.com/ensayo/vamos-todas-a-abortar/>.
- Sutton, B. (2020). Intergenerational encounters in the struggle for abortion rights in Argentina. *Women's Studies International Forum*, (82).
- Tarducci, M. (2018). Escenas claves de la lucha por el derecho al aborto en Argentina. *Salud colectiva*, 14(3).
- Tarducci, M., i Rifkin, D. (2010) Fragmentos de historia del feminismo en Argentina. En S. Chaher., i S. Santoro, *Las palabras tienen sexo II: herramientas para un periodismo de género*. Buenos Aires: Artemisa Comunicación Ediciones.
- Thorndike-Breeze, R., Musselman, C. A., i Carleton, A. (2020). Three Links: Be Bold, Assume Good Faith, and There Are No Firm Rules. En J. Reagle, i J. Koerner, *Wikipedia @ 20* (p. 107-123). Cambridge: The MIT Press.
- Toytoyndjian, A. (13 de març de 2021). Entrevista a Anitza Toytoyndjian feta per Luisina Ferrante.
- Treré, E. (2016). Del levantamiento zapatista al escándalo NSA: Lecciones aprendidas, debates actuales y futuros desafíos de la resistencia digital. En J. Candón Mena, i L. Benítez Eyzaguirre (ed.), *Activismo digital y nuevos modos de ciudadanía: Una mirada global* (p. 40-59). Barcelona: InCom-UAB Publicacions
- Veiga, A. M. (2010). Circulación, redes y feminismo: una historia en tiempos de dictaduras, Argentina y Brasil. En A. Andújar, D. D'Antonio, K. Grammático, i M. L. Rosa (comp.), *Hilvanando historias: mujeres y política en el pasado reciente latinoamericano*. Buenos Aires: Luxemburg.
- Wikimedia Foundation. (2020). Access to Wikipedia restored in Turkey after more than two and a half years. Recuperat el 30 d'abril de 2021 de <https://wikimediafoundation.org/news/2020/01/15/access-to-wikipedia-restored-in-turkey-after-more-than-two-and-a-half-years/>

NOTA BIOGRÀFICA

Luisina Ferrante

Doctora en Educació i Societat per la Universitat de Barcelona. Actualment, exerceix com a docent d'Història en escoles de joves i adults a Buenos Aires i és coordinadora del Programa d'Educació i Drets Humans en Wikimedia Argentina. Les seues investigacions giren entorn de l'educació, les tecnologies digitals, la cultura lliure i l'ús d'Internet des d'una perspectiva de drets humans.

Victoria Alvarez

Doctora en Estudis de Gènere per la Universidad de Buenos Aires. Actualment, exerceix com a docent en la Universidad de Buenos Aires i investigadora del Consell Nacional d'Investigacions Científiques i Tècniques (CONICET) de l'Argentina. Les seues investigacions giren entorn de la història recent argentina i llatinoamericana i els estudis de gènere.

